

УДК 343.431

*А. М. Орлеан**кандидат юридичних наук, доцент,**професор кафедри підтримання**державного обвинувачення**(Національна академія прокуратури України)*

ЛЮДИНА ЯК ВИЩА СОЦІАЛЬНА ЦІННІСТЬ ТА ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ В КОНТЕКСТІ ЇЇ ЗАХИСТУ ВІД ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Проблема людини є центральною в філософії. Кожна філософська концепція певною мірою аналізує питання світогляду людини, її розвиток та вчинки, людські взаємовідносини та інші, безпосередньо пов'язані з її буттям, явища. Зазначена проблематика піднімалась першими філософами Китаю, Індії, Давньої Греції та продовжує підніматись кожною філософською школою або кожним вченням і досі. Для вивчення феномену людини у філософії навіть з'явився такий її самостійний напрям як філософська антропологія, що є наукою про природу (сутність) людини [1, с. 354]. Отже, подальше наукове дослідження людини, як філософсько-правової категорії є важливим науковим завданням.

Враховуючи, що зазначеної у назві цієї публікації тематики певною мірою торкалась у своїх дослідженнях незліченна кількість філософів та правників від Платона та Аристотеля й до сучасних науковців, ми не

© Орлеан А. М., 2014

© Національний університет «Острозька академія», 2014

будемо виділяти когось з них, а лише посилатимемось на окремі публікації в тексті цієї роботи. Незважаючи на загальний інтерес та нескінченну кількість досліджень цього напрямку, розглядувана проблематика не може вважатись вирішеною. Її дослідження є та, на наш погляд, буде залишатись актуальним завжди.

Завданням цієї публікації вважаємо погляд на людину, як на вищу соціальну цінність та філософсько-правову категорію саме в контексті її захисту від експлуатації.

Особливо актуалізується проблема людини в переломні періоди розвитку людства, коли найбільш гостро постає питання про сенс і мету існування не тільки окремого індивіда, але і всього людства, що якраз і переживає наше сучасне суспільство. В такі історичні моменти, на думку В. А. Бачиніна, для філософської свідомості особливу значимість та гостроту набувають два взаємопов'язаних питання. Перше: «Що є перед нами?». Другий: «Що є перед нами в дійсності». Друге питання передбачає, що все яке безпосередньо сприймається, очевидне може бути тільки уявністю, згустками ілюзій, добірками хибних вражень [2, с. 19].

Отже спробуємо з'ясувати що ж таке в дійсності є людина? За однією з легенд, Діоген Синопський на визначення Платона «Людина є твариною на двох ногах, позбавленою пір'я», обпав курку, приніс її до школи та об'явив: «Ось платонівська людина!», на що Платон до свого визначення вимушений був додати «... та з широкими нігтями» [3]. В історії вивчення людини було немало подібних спроб навести її визначення: людина граюча, людина людяна, «ссавець із м'якою мочкою вуха» (Г.В.Ф. Гегель), «тварина, що вміє обіцяти» (Ф. Ніцше) і т.д. і т.п. [4, с. 978].

У тлумачних словниках людина визначається як: «суспільна істота, що має свідомість, володіє виразною мовою, виробляє і використовує

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

знаряддя праці» [5, с. 317], «особа як втілення високих інтелектуальних і моральних властивостей» [6, с. 220], «суспільна істота, що являє собою найвищий ступінь розвитку живих організмів» [7, с. 116], «жива істота, що володіє даром мислення і мови, здатністю створювати знаряддя та використовувати їх в процесі суспільної праці» [8], «кожний з людей; вище із земних створінь, обдарована розумом, вільною волею й словесною мовою» [9, с. 588], «вищий рівень живих організмів на Землі, суб'єкт суспільно-історичної діяльності і культури» [10].

Як бачимо, хоча сучасні визначення є значно більш виваженими та конкретизованими порівняно із наведеним в легенді, проте і вони не знімають всіх можливих питань. Зокрема, деякі сумніви викликає певна ідеалізація або перебільшення загальнолюдських якостей за рахунок того, що властивості кращих представників людства розповсюджуються на всіх членів суспільства. Погодьтеся, складно визнати притаманними кожній конкретній людині таких ознак як «втілення високих інтелектуальних і моральних властивостей», «володіння даром мислення і мови», «обдарованість розумом, вільною волею й словесною мовою» тощо. Нерідко особи, що зловживають алкоголем, наркотичними чи психотропними засобами та суттєво деградували є прикладом часткової, а іноді навіть повної відсутності подібних рис. З іншого боку, потенціал на всі ці якості має кожна психічно здорова людина.

Складність питання щодо визначення поняття «людина» завжди визнавалась у філософії. В філософській літературі, зокрема, зазначається, що під поняттям «людина» слід розуміти істоту, котра хоч і є найбільш відома сама собі у своїй емпіричній фактичності, водночас є і найбільш важко вловимою у своїй сутності засобами звичайного формального демінування [11, с. 5]. М. О. Бердяєв писав: «Доводиться постійно

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

повторювати, що людина є істотою суперечливою та перебуває в конфлікті сама із собою» [12, с. 51]. На думку Б. Паскаля, людина – це химера, дивина, чудовисько, хаос, поле протиріч, чудо! Суддя всіх речей, безглуздий черв'як земляний, зберігач істини, стічна яма творів та помилок, слава та інше сміття Всесвіту [4, с. 977].

Протягом тривалого періоду розвитку в філософії домінували різні філософські картини світу: космоцентризм, теоцентризм, природоцентризм, соціоцентризм, антропоцентризм, космізм, гуманізм, знанняцентризм, етатоцентризм, логікоцентризм, тощо. Наведені концептуальні підходи робили дещо різні наголоси на людській сутності та на людському бутті. Космоцентристи, наприклад, розглядали людину як невід'ємну частину Космосу; теоцентристи бачили в людині саме плід божественного створення; природоцентристи вважали людину природною біологічною істотою; соціоцентристи надавали перевагу соціальній сутності людини; антропоцентристи вважали людиною головною цінністю світобудови і т.д.

Історія розвитку філософії характеризується поступовою зміною домінування однієї концепції іншою, що супроводжується їх перманентним протиставленням. Такий підхід вочевидь, далеко не завжди є конструктивним. Уважний аналіз наведених концептів свідчить про те, що кожен з них лише дещо більше від інших акцентує увагу на один з аспектів людської сутності або людського буття. Проте категоричного взаємовиключення одного підходу іншим, як правило, немає. Вважаємо, що кожна з історичних філософських концепцій так само як і кожна з думок сучасних мислителів лише додає розуміння ще одного відтінку складної, багатогранної та досить неоднозначної конструкції під назвою «людина».

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

Поєднавши основні ознаки, на які було звернуто увагу в різних філософських джерелах та в сучасних тлумачних словниках побачимо, що людина є живою природною біологічною істотою, котра є соціальною, має мислення та мову, здатна створювати знаряддя праці та використовувати їх у своїх цілях.

Дійсно, людина починає своє буття в світі як біологічний організм, що має прості біологічні потреби в харчуванні, задоволенні статевого потягу, дітонародженні, боротьбі за виживання, що притаманні не лише людині, а й тваринам. Проте в процесі розвитку вона постійно взаємодіє із соціумом та стає його частиною. Вона починає діяти не лише в своїх, а й в інтересах оточуючих, формуючи свої особисті правила взаємодії з іншими людьми. Відбувається соціалізація людини, тобто процес, завдяки якому вона засвоює «норми її групи таким чином, що через формування власного «Я», проявляється унікальність даного індивіда як особи» [13, с. 140].

У літературі наголошується, що єдність біологічного і соціального буття людини стає можливою лише внаслідок наявності духовної складової в бутті людини. Ці три форми буття лише в єдності можуть розкрити її сутність [14, с. 6]. Як зазначає Р. О. Стефанчук, формування духовності, чи то морального рівня людини відбувається внаслідок психічного переосмислення її соціального буття, формування єдиної системи внутрішніх (духовних) цінностей, непорушних святинь, які формуються в результаті психічно-мисленнєвого процесу [15, с. 25].

Враховуючи викладене, доцільно, підтримати наведене В. А. Бачиніним визначення людини, яку він пропонує розглядати як «біосоціодуховну істоту, здатну активно діяти, пристосовуватись до обставин або змінювати їх у відповідності до власних потреб; створювати предмети, що відсутні в природі; формувати навколо себе особливе

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

штучне середовище – цивілізацію та самому час від часу руйнувати її, щоби з новими силами братись за її наступне відтворення та вдосконалення» [2, с. 291].

Зазначене визначення, акумулюючи погляди на ті основні ознаки, що відрізняють людину від інших природних істот, акцентує увагу на біологічній, соціальній та духовній сутності людини.

Розумний баланс зазначених складових є надзвичайно важливим для гармонійної побудови життя кожної людини. Його порушення в бік біологічного нерідко призводить до формування егоїстичних, зациклених на своїх фізіологічних потребах особистостей. Таких людей мало цікавлять моральні норми та права інших осіб. Вони нерідко є причетними до вчинення злочинів, та не відчувають жодних докорів совісті. Габріель де Тард наголошував, що «Злочин може бути жахливістю з соціальної, але не з індивідуальної, органічної точки зору, оскільки він є повним тріумфом егоїзму, звільненням організму від вузди, що накладає на нього суспільство» [16, с. 10]. Тому таке порушення балансу можна побачити лише зовні. Сама ця людина вочевидь не переймається соціальним значенням своєї поведінки.

Разом з тим, порушення балансу в бік соціального нерідко також має негативний характер. У першу чергу, це ситуації, коли людина обирає криміналізоване соціальне оточення, котре безпосередньо впливає на формування її особистості, схильної до вчинення правопорушень.

Крім того, надзвичайно розповсюдженими в сучасному житті є випадки неосмисленого розчинення особи в соціумі, некритичного сприйняття нею шаблонів поведінки, котрі продукує та нав'язує суспільство. Людина, що не сформувала для себе чітких бар'єрів та правил реагування на соціальний вплив, не може належним чином реалізувати

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

свій духовний потенціал, використовуючи свої генетично закладені біологічні задатки та здібності. Такий соціальний вплив (нерідко його без перебільшення можна назвати соціальним тиском) є неминучим для будь-якого члена суспільства. Спочатку батьки, а згодом школа, друзі, співробітники, ЗМІ намагаються в кращому випадку допомогти прийняти те чи інше рішення, а в гіршому відверто маніпулювати особою. При цьому, тільки гармонійна, збалансована людина зможе не лише сформувати, а й зберегти та постійно використовувати свої базові внутрішні духовні цінності, будуючи відносини із суспільством на засадах партнерства, а не підпорядкованості. Для того, щоби протиставити бездумному обранню варіантів поведінки та цілей, що визнаються престижними, модними та загальнопоширеними в суспільстві або в певному соціальному оточенні, спосіб життя, що відповідає справжнім внутрішнім духовним потребам, людині потрібна неабияка внутрішня сила та стійкість. Згадаймо образ князя Лева Миколайовича Мишкіна, зображеного Ф. М. Достоєвським в романі «Ідіот», який яскраво ілюструє складність з якою суспільство сприймає людину, котра надає перевагу глибинним духовним потребам на шкоду сьогочасним настроям суспільного оточення.

Таким чином, відсутність розумного балансу обумовлює неефективні варіанти взаємодії людини із соціумом: від обрання пасивної ролі так званої «жертви обставин» до відвертого нехтування нормами суспільної моралі та правами інших осіб.

Потерпілими від злочинів, пов'язаних із експлуатацією людини найчастіше стають саме ті особи, котрі звикли підкорятись волі інших. Через несхильність до критичного аналізу та до співставлення кожної своєї дії із базовими внутрішніми духовними цінностями, вони нерідко

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

погоджуються на сумнівні пропозиції, нав'язані злочинцями. Пасивна життєва позиція нерідко заважає їм вирватись із ситуації залежності, позбутись злочинного тиску з боку експлуататора, звернутись до правоохоронних органів, тощо. Особливо вразливими в таких ситуаціях є діти, котрі через свою незрілість об'єктивно не в змозі протистояти дорослим, котрі відверто ними маніпулюють.

Поряд з наведеними сутнісними ознаками, що відрізняють людину від будь-яких біологічних видів, у філософській літературі нерідко можна зустріти й такі її характеристики, що розкривають питання виникнення, сенсу існування, законів буття і т. ін. Зокрема, у наведеному вище визначенні людини В. А. Бачиніна, звернено увагу на схильність людини як до творіння так і до руйнування. Проблеми руйнівної сутності людини або безперспективного напряму розвитку людства останнім часом все частіше піднімаються в науці. Так, академік Академії природних наук Російської Федерації, професор Е. А. Поздняков цілком серйозно розглядає людину як «універсального паразита всесвіту» [17, с. 108]. Досить аргументовано протиставляючи еволюційній (дарвінівській) теорії позаземну теорію походження людства, вважає, що людина, хоча «насправді нерідко і прагне до благодворіння, проте, кінцевий результат її діяльності тим не менш є руйнівним» [17, с. 111]. Потрапивши на Землю та спустошивши її, зазначає науковець, людина озброївшись космічними технологіями, невдовзі почне шукати собі іншу планету для переселення [17, с. 112]. На перший погляд, таке бачення сутності та призначення людини виглядає нісенітницею або цинічним перебільшенням. З іншого боку, якщо поглянути на дійсність очима не озброєними рожевими окулярами, важко не помітити, що людське захоплення створенням матеріальних благ, озброєнням та науково-технічним прогресом поступово

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

але впевнено збільшує вірогідність знищення нашої планети та всього людства. Це і екологічні загрози і проблеми вичерпування природних ресурсів, і можливість втручання у генетичну недоторканість людського ДНК, і небезпека ядерної війни тощо. Сучасній людині вочевидь не вистачає гармонії між досягненням певних матеріальних цілей та духовним розвитком¹.

Враховуючи, що в даному дослідженні нас цікавить людина саме як об'єкт правової охорони, доцільно подивитись на неї з точки зору права. Апелюючи до права, в першу чергу треба звернутись до права природного яке є похідним від природи людини, незалежно від його фіксації в позитивному праві. Природне право, як зазначає О. Гришук, «...є невіддільним від форм буття людини, воно органічно вплетене в суспільні відносини і є ефективним засобом регулювання відносин між людьми, координації їх діяльності та задоволення потреб та інтересів. Особливістю природного права є те, що воно впливає з людської сутності, виникає і формується в результаті діяльності, спрямованої на впорядкування відносин між людьми, гармонізації між біологічними актами, соціальними вчинками та духовними діями людини» [14, с. 3].

Формою виразу цінності для людини природного права, як справедливо зазначає О. Гришук, є права людини [14, с. 5]. Сутність прав

¹ Американський професор Міхай Чиксентміхаї, який є психологом за фахом та багато років досліджує питання якості життя, з цього приводу зазначає наступне: «Досягнення східних культур в питаннях удосконалення навичок володіння духом та плоттю, очевидні для всіх. Досягнення західної культури в питаннях контролю над фізичними енергіями порівняні із тим, чого досягнули цивілізації давньої Індії та Дальнього Сходу в питаннях контролю над свідомістю. Обидва підходи самі по собі далекі від того, щоби слугувати ідеалом для життя. В Індії надмірне зосередження на просунутих техніках самоконтролю за рахунок навичок опанування матеріальними викликами фізичного світу призвело до розповсюдження апатії та безсилля серед більшої частини населення, що потерпає від нестачі ресурсів та перенаселення. З іншого боку, притаманне Заходу панування над фізичною енергією обертається прагненням бачити в усьому ресурс, призначений для найшвидшого використання, що призводить до виснаження оточуючого природного середовища. Досконале суспільство могло би досягнути розумного балансу між духовною та матеріальною сферами людського буття... » [18, с. 165].

людини полягає у визначенні певного мінімуму загальнолюдських вимог до правового і соціального статусу, необхідного для її нормального існування. Реалізація цього мінімуму повинна бути забезпечена «завжди і всюди незалежно від соціально-політичних, економічних, культурних і інших особливостей конкретної країни. Цей мінімум основних прав людини повинен і може бути точкою відрахунку сумарного зростання добровільно визнаних всім світовим співтовариством безумовних цінностей» [19, с. 427].

Як бачиться, права людини стали результатом осмислення природних підвалин співіснування людей на Землі. Їх подальше закріплення в міжнародних та національних законодавчих актах виявилось певним мостом, що побудований в розриві між дещо ідеалістичним природнім правом і надто прив'язаним до форми й далеко не завжди досконалим та справедливим писаним правом. Незважаючи на різність у поглядах кожної окремо взятої людини, кожної народності та нації, формулювання прав людини в писаному праві стало цілком можливим. Католицький філософ права Жак Марітен, котрий брав участь у підготовці проекту Загальної декларації прав людини, наголошував на тому, що люди, котрі протистоять один одному за своїми теоретичними поглядами, можуть дійти практичної згоди щодо переліку прав людини» [20, с. 27].

На думку прихильника природної концепції права О. Е. Лейста: «...якою б великою не була заслуга юридичного позитивізму в обґрунтуванні законності та правопорядку, проблема прав людини була їм відкинута разом з теорією природного права, а сама людина в праві і правопорядку визнавалась лише «фізичною особою», наділеною «суб'єктивними правами», виведеними з текстів законів, а не з природи самої людини» [21, с. 174]. На наш погляд, сьогодні така емоційна

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

категоричність втрачає свою актуальність. Після закріплення у багатьох як міжнародних так і національних нормативно-правових актах конкретних прав людини позитивізм втратив можливість ігнорувати цю проблематику та вимушений з нею працювати виходячи хоча б зі своїх ідеологічних підвалин.

Стаття 3 Конституції України визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Такий підхід не просто акцентує увагу на соціальній сутності людини, він звертає увагу соціуму на важливості надати кожному його члену можливість вільно жити, розвиватись та реалізовувати свої права та свободи.

Ведучи мову про найвищу соціальну цінність, науковці відзначають, що «...оскільки ця цінність є найвищою, то жодне інше явище не може поціновуватись суспільством вище, аніж людина, не може, так би мовити, перевершити її цінність. Усі інші соціальні цінності мають бути підпорядковані, субординовані цінності людини. Це, на перший погляд, суто філософське положення може набувати і значного практичного резонансу у разі, умовно кажучи, конкуренції цінностей: воно дає відповідну орієнтацію державі, тим чи іншим осередкам суспільства, громадським організаціям, іншим суб'єктам (у тому числі й фізичним особам) при розв'язанні ціннісних колізій: не існує такої цінності, заради якої можна було б пожертвувати людиною» [22, с. 18].

Слід звернути увагу, що у наведеній нормі, закріпленій в статті 3 Конституції України, поняття «людина» уособлює сукупність біологічних, соціальних та духовних властивостей, що належать кожному з нас. Йдеться про те, що Конституцією гарантується охорона не загальної людської «біомаси», а кожного окремого індивіда разом із всім

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

комплексом його прав та свобод. Зазначений підхід спрямований на повагу до певної автономії кожної конкретної людини. Адже найвищою цінністю визнається не «робітничий клас», не «більшість» і, навіть, не «громадяни України» або «народ України». Йдеться про будь-яку людину, незалежно від її місця в соціумі, сімейного чи фінансового стану, рівня освіти, тощо. В Конституції було закріплено революційну на час її появи для нашого суспільства позицію відмови від насаджуваних соціалістичною ідеологією пріоритетів «колективізму», за яких нормальним явищем було принесення в жертву прав та свобод (а нерідко й життя) конкретної людини заради колективного блага. Г. Радбрух наголошує, що: «Така звільнена, а отже, мотивована в першу чергу не обов'язком, а власними інтересами, особа, індивід стає «висхідною точкою» права. Право виокремлює індивіда із загалу, через що саме забезпечення його інтересу, а не корисне в першу чергу загалу виконання обов'язку, лягає в основу права» [23, с. 71].

З іншого боку, розглядувана найвища соціальна цінність не повинна розглядатись і як безмежний людський егоїзм. Для гармонійного суспільного життя людина повинна мати певний життєвий простір, певну свободу дій, але використовувати останні тільки на благо, і не лише не лише своє, а й усього суспільства. В ідеалі, суспільство повинно утворюватись з партнерів – людей, які не маніпулюють один одним, а допомагають собі й іншим у досягненні спільних та індивідуальних цілей, а головне – у прагненні до щастя.

Не секрет, що така ідеальна модель суттєво відрізняється від наявних реалій. Проте, лише чітко усвідомлюючи її переваги можна крок за кроком мінявати суспільне життя на краще. Е. Фромм у всесвітньо відомій роботі ««Мати» чи «бути» зазначав: «Можна заздалегідь сказати про відсутність будь-якого сенсу пропонувати ту чи іншу реформу, якщо вона не пов'язана

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

із фундаментальним оновленням всієї системи, оскільки подібні припущення позбавлені притягальної сили через відсутність серйозної мотивації. «Утопічна» мета виглядає більш реалістично, ніж реалізм наших політиків. Нове суспільство та нова людина можуть виникнути лише тоді, коли на заміну старим мотиваціям (прагнення до прибутку, до влади, до раціональності) прийдуть принципово нові: прагнення жити, розуміти, співчувати, ділитися; коли «ринковий тип особистості» поступиться особистості творчій, здібній жити та кохати, а поклоніння кібернетичному ідолу заміниться духом радикального гуманізму» [24, с. 306].

Викладене в цій публікації свідчить про доцільність розглядати людину як живу природну біологічну істоту, котра є духовною та соціальною, має мислення та мову, здатна активно діяти, пристосовуватись до обставин або змінювати їх у відповідності до власних потреб; створювати предмети, що відсутні в природі.

Визнання людини та невід'ємних від неї життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки найвищою соціальною цінністю означає, що надання переваг іншим цінностям не допускається. Ця норма свідчить про прагнення нашого суспільства до встановлення між його членами – людьми таких партнерських відносин, які би мінімізували можливість та прагнення до будь-якої експлуатації однієї людини іншою.

На сьогодні, одним із найбільш дієвих, хоч далеко не самим гуманним механізмом для цього, є реалізація засобів кримінально-правової охорони людини. Найбільше такої охорони потребують соціально незахищені люди із неактивною життєвою позицією, схильні до підкорення, та діти. Саме їх найчастіше примушують до вчинення будь-яких дій проти волі, використовуючи великий арсенал засобів психічного, а іноді й фізичного

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

впливу. Ці питання потребують подальшого ґрунтовного наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Философская энциклопедия / общ. ред. Ф. В. Константинов. – М.: Советская энциклопедия, 1970. – Т. 5 – 740 с.
2. Бачинин В. А. Философия права и преступления / В. А. Бачинин. — Харьков: Фолио, 1999. — 607 с.
3. Вікіпедія (вільна енциклопедія): Платон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Платон>
4. Философия: Энциклопедический словарь / под ред. А. А. Ивина. – М.: Гардарики, 2004. – 1072 с.
5. Загоруйко О. Я. Великий універсальний словник української мови / О. Я. Загоруйко. – Х.: ТОРСІНГ ПЛЮС, 2009. – 768 с.
6. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови / А. О. Івченко. – Харків: Фоліо, 2004. – 540 с.
7. Яременко В.В. Новий тлумачний словник української мови у трьох томах / В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – К.: Аконіт, 2001. – Т. 2 – 928 с.
8. Толковый словарь Ожегова онлайн: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://slovarozhegova.ru/word.php?wordid=34967>
9. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка: Т.4. Р-V. / В. Даль. – М.: Русский язык, 1980. – 576 с.
10. Електронний словник Vseslova: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: <http://vseslova.com.ua/word/Людина-120214u>
11. Фролов И. Т. Познание человека / И. Т. Фролов, В. Г. Борзенков // Философско-энциклопедический словарь. – М.: Наука, 2000. – 516 с.

▪ Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації / А. М. Орлеан // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2014. – № 1(9) : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n1/14oamzve.pdf>.

12. Бердяев Н. А. О рабстве и свободе человека (Опыт персоналистической философии) / Н. А. Бердяев. – PARIS.: YMCA-PRESS, 1939. – 224 с.
13. Артемьев А. И. Социология личности /А. И. Артемьев. – 2-е изд. – М.: ООО «Арба Т-XX1», 2001. – 256 с.
14. Грищук О. Природне право як форма об'єктивної цінності людини / О. Грищук // Вісник Львівського університету . – 2006. – №43. – С. 3-8.
15. Стефанчук Р.О. Особисті немайнові права фізичних осіб (поняття, зміст, система, особливості здійснення та захисту): монографія / Р. О. Стефанчук / відп. ред. Я. М. Шевченко. – К.: КНТ, 2008. – 626 с.
16. Тард Г. Преступник и преступление. Сравнительная преступность. Преступления толпы / Г. Тард – М.: ИНФРА-М, 2004. – 391 с.
17. Поздняков Э.А. Человек: кто ты, откуда ты, куда идешь / Э.А. Поздняков – М.: Бослен, 2007. – 176 с.
18. Чиксентмихайи М. Поток: психология оптимального переживания / М. Чиксентмихайи / Пер. с англ. – 2-е изд. – М.: Смысл: Альпина нон-фикшн, 2012. – 461 с.
19. Общая теория государства и права. Академический курс в 3-х томах. / Отв. ред. проф. М. Н. Марченко.– М.: ИКД «Зерцало-М», 2002. – Изд. 2-е перераб. и доп. – Т.1. – 528 с.
20. Маритен Ж. Человек и государство / Ж. Маритен; пер. с англ. Т. Лифинцевой. – М: Идея-Пресс, 2000. — 196 с.
21. Лейст О.Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права / О.Э. Лейст / под редакцией В. А. Томсинова. – М.: «Зерцало», 2008 г. – 246 с.
22. Конституція України. Науково-практичний коментар. Академія правових наук. – Х.: Право, 2003. – 805 с.

23. Радбрух Г. Людина в праві / Г. Радбрух // Проблеми філософії права. – Том II. – Київ-Чернівці: Рута, 2004. – с. 71-82.

24. Фромм Э. «Иметь» или «быть» / Э. Фромм; пер. с нем. Э. Телятниковой. – М.: АСТ: АСТ Москва, 2006. – 314 с.

Орлеан А. М.

Людина як вища соціальна цінність та філософсько-правова категорія в контексті її захисту від експлуатації

У публікації аналізуються різні підходи та погляди на поняття людини у філософсько-правовому розумінні, на підставі яких формується авторське бачення цієї проблематики. Акцентується увага на змісті тези про те, що людина є вищою соціальною цінністю та потребує кримінально-правової охорони від експлуатації.

Ключові слова: людина, людина як вища соціальна цінність, людина як філософсько-правова категорія, охорона людини від експлуатації.

Орлеан А. М.

Человек как высшая социальная ценность и философско-правовая категория в контексте его защиты от эксплуатации

В публикации анализируются разные подходы и взгляды на понятие человека в философско-правовом понимании, на основании которых формируется авторское видение данной проблематики. Акцентируется внимание на содержании тезиса о том, что человек является высшей социальной ценностью и требует уголовно-правовой защиты от эксплуатации.

Ключевые слова: человек, человек как высшая социальная ценность, человек как философско-правовая категория, охрана человека от эксплуатации.

Orlean A. M.

Human as the highest social value and philosophical legal category of law in the context of protection from exploitation

The publication examines the different approaches and views on the concept of human in the philosophical and legal sense, on the ground of which the author's vision of the emerging problems is formed. Attention is focused on the content of the thesis that man is the highest social value and needs criminal protection from exploitation.

Key words: human, human as the highest social value, human as a philosophical legal category, the protection of human exploitation.